

**ፖሊሲ ቱርኪ ኣብ ሶማሊያ
ቅልውላው ሶማሊያ ታሪኻዊ ዕምቁቱ፡
ፖለቲካዊ ምዕባለኡን መጻኢ ኣንፈቱን
ኣሙሻይ ክፋል
ምዕራፍ ኣርባዕተ**

ቱርኪ ኣብ ሶማሊያ እተካይዶ ፖሊሲ ክሳብ ክንደይ ከም ዘገድሳ ንምግንዛብ፡ ኣብ ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃ ንእትኸተሎ ፖሊሲ ምርዳእ የድሊ። ቱርኪ ኣብ ቀርኒ ኣፍሪቃ እተካይዶ ፖሊሲ፡ ካብ ኣብ ኣፍሪቃ ዘሎዎ ስትራቴጂ ዚብገሰዩ። ፖሊሲ ቱርኪ ኣብ ኣፍሪቃ ንምርድኡ፡ ቱርኪ ኣብ ኣህጉራዊ መዳይ ዝነበራ ታሪኻዊ ጽልዎ ምግንዛብ ኣገዳሲዩ። ታሪኻዊ ጽልዎ ቱርኪ በዘን ዚስዕባ ሰለስተ መድረኻት ኪግለጽ ይከኣል።

1-ዑስማናዊት ቱርኪ፡ ንኣስላማዊ ኸሊፋ (Caliphate) ብምትካእ ካብ 16ን 17ን ክፍለ ዘመን ጀሚሩ ንክፋላት እስያ፡ ኤውሮጳን ኣፍሪቃን ብምቀዳጻር ኢምቦራጦርያ መስረተት። ብመሰረት ስምምዕ ሎዛን 1923፡ ብመሪሕነት ሙስጠፋ ከማል ኣታቱርክ ድማ ነዚ ናይ ሎሚ መልክዓ ሓዘት።

2-ቱርኪ ኢታቱርክ- ንኡለን ኣብ እስያ፡ ኤውሮጳን ኣፍሪቃን ዝነበራ ኣግዛኢታት ገደፈተን። ንኣስላማዊ ኸሊፋ ብምትራፍ ድማ ዓለማዊ ኣካይዳ መረጸት። ንምብራቕ ሕቕኣ ብምሃብ ብኡሉ ዓቕማ ናብ ምዕራብ ኣቕንዑት።

3-ቱርኪ ኣርዶጋን 2003 - ብመገዲ ሰልፊ ፍትሕን ልምዓትን (ኣልዓዳላ ወተንሚያ) ኣብ ኣንካራ ስልጣን ምስ ሓዘ፡ ረጀብ ጠይብ ኣርዶጋን፡ ኣብ መንጎ ኣህጉራዊ ኣስላማዊ ዑስማናዊ ተራን፡ ንዚብህግዎ ኣባልነት ሕብረት ኤውሮጳን ዘሳኒ፡ ሃገር ንምህናጽ ዝቐንዐ ፖሊሲ ወጻኢ'ዩ ተኸቲሉ።

ቱርኪ ውድብ ሕቡራት ሃገራት፡ ውድብ ኣስላማዊ ጉባኣ፡ ውድብ ቊጠባዊ ምትሕግጋዝን ልምዓትን፡ ውድብ ጸጥታን ምትሕግጋዝን ዝመስረተት ኣባል ከም ምዃና መጠን፡ ከምኡ'ውን ካብ 1952 ከም ኣባል ውድብ ኪዳን ሰሜን ኣትላንቲክን ከም ኣባል ጉጅለ 20 ሃብታማት ሃገራትን፡ ኣብ ኣህጉራዊ ቊጠባ መበል 16፡ ኣብ ኤውሮጳዊ ቊጠባ ድማ ሻዱሻይ ተርታ ስለ እትሕዝ ጸልዋኣ ንምስፋሕ ብዘባዊ፡ ክፍለ ዓለማውን ኣህጉራውን ደረጃታት እያ እትንቀሳቐስ።

1-ምትእኸኻብ ሃገራት ተዛረብቲ ቋንቋ ቱርኪ

ቱርኪ ብ2009 ንሃገራት ተዛረብቲ ቋንቋ ቱርኪ ዚሓቀሩ ናይ ምትሕግጋዝ ባይቶ መስረተት። ንሳተን ከኣ ኣዘርበጃን፡ ካዛኸስታን፡ ኪርጊዚስታንን ቱርክን እዩን። ኡዝበክስታንን ቱርኩመኒስታንን ከም ቀጽርታት ቱርኪ ኪጽንበራኣ ትጽቢት ይግበር። እዚ ኣብ ኡሉ መዳያት ልምዓት ንምርግጋጽን ኣብ ፖሊሲ ወጻኢ ብምውህሃድ ምስራሕ ዘጠቓልል እዩ።

2-ዘባዊ ጽልዋ ኣብ ማእከላይ ምብራቕ

ኣብ ሃገራት ኣስላም ብሓፈሻ፡ ብፍላይ ድማ ኣብ ሃገራት ማእከላይ ምብራቕን ሰሜን ኣፍሪቃን፡ ሰልፊ ፍትሕን ልምዓትን ኣብ ፖለቲካውን ቊጠባውን መዳያት ኣዎንታዊ ምዕባል ከም ዘመዝገበ ከም ኣብነት ብምቕራብ ጽልዋኣ ከተሰፍን ትጽዕር። ብኻልእ ሸነኽ ድማ ምስ ምንቅስቓስ ኣስላማውያን ኣሕዋት (Moslem Brotherhood) ዝምድናኣ ብምድልዳል፡ ኣብ ምልዕዓል “ኣየት ዓረብ” ከም ዚዋስኡ ብምግባር፡ ኣብ ሊብያ፡ ሶርያን ምስርን ኣብ ስልጣን ንኸድይቡ ትሕግዝ። ብሰንክቲ ኣብ ዒራቕ፡ ሶርያ፡ ምስርን ሊብያን ዝተኸሰተ ቅልውላው፡ ኣብ ማእከላይ ምብራቕ ፖለቲካዊ ባዶሽ ስለ ዘስዓበ፡ ነዚ ኡነት'ዚ ብምምዝማዝ ኣብቲ ዘባ ቐንዲ ተዋሳኢት ንምዃን ትጽዕር ኣላ።

አቦ መንበር ሚኒስትራት ቱርኪ ዝነበረ አሕመድ ዳውድ አግሎ አብ ወርሒ ሚያዝያ 2012 አብ ፓርላማ ቱርኪ አብ ዘስመዖ መደረ: “ሎሚ ቱርኪ አብ ምሉእ ማእከላይ ምብራቕ ከም ፈታዊትን ዓርክን ሃገር ጥራሕ ዘይኮነ: ሓድሽ ሓሳብን ሓድሽ ዞባዊ ስርዓትን ክትመርሕ እትክእል ሃገር ኮይናያ ትረኣ ዘላ:” ኪብል ገሊጹ። [59]

ቅልውላው ሰማልያ

ታሪኻዊ ዕምቁቱ: ፖለቲካዊ ምዕባሌን መጻኢ አንፈቱን

ዶ/ር አሕመድ ሓሰን ድሕሲ

መቐድም ብሉልሎሚን መሓመድ ሰዒድ ጸሓፊ ህዝባዊ ግንባር ንደሞክራሲን ፍትሕን ትርጉም - ዑቕባሰላሴ መተሪ (ወድ ቐሺ) አርትሎት - በረኽት ጳውሎስ

ከም ዚፍለጥ ቱርኪ ብ2014 ምስ ቐጠር ወተሃደራዊ መዓከር ንምቕም ዘክእል ስምምዕ ከተመት። ብዛዕባ አገዳስነት ናይዚ ወተሃደራዊ መዓከርዚ ድማ አብ ኤለክትሮናዊ መርበብ ሓበሬታ አልጀዚራ እዚ ዚስዕብ ሰፊሩ ይርከብ። “ቱርኪ አብ ቐጠር ዚርከብ ወተሃደራዊ መደበራ: አብ’ቲ ዞባ ተራኣ አብ ምዕባይን ጽልዋኣ አብ ምስፋሕን ግደ አሎዎ። ከምኡ’ውን ህላወኣ ንምርግጋጽ ቊጠባውን ወተሃደራውን ረብሓኣ ንምዕዛዝን ሓጊዝዋ።” [60]

3-ምጽንባር አብ ሕብረት ኤውሮጳ
 አንካራ አብ ሕብረት ኤውሮጳ ንምእታው ንኹሉ አፍደገታት ኳሕኩሓን ገና ትኹሕኹሕን ኣላ። እንተኾነ ብምክንያት ፖለቲካ ፍልልይ ስልጣን: ባህሊ:

ሃይማኖትን ካልእን ብዚብገስ ምኽንያታት ኩሉ አፍደገታት ተጻድቆሎ። እንተኾነ ገና ተስፋ አይቈረጸትን። ፕረዚደንት ረጅብ ጠይብ አርዶጋንውን ከም መልሰ ተግባር ወይ ካብ ፍሉይ መደባቱ ተበጊሱ፡ ሃገሩ ናብ ምትእኽኻብ ሻንጋይ ክትጽገብ ከም እትኸእል ብዙሕ ጊዜ ተዛሪቡዮ። [61] ቱርኪ ብ2012 አባል ዘይኮነትስ “መሻርኽቲ” ምትእኽኻብ ሻንጋይ ኮነት። ስለዚ ድማ ፕረዚደንት ቱርኪ “ሕብረት ኤውሮጳ አብ ቅድሚ ቱርኪ ቀዳምነት ዚወሃቦ ምርጫ አይኮነን፡ ናብ ምትሕግጋዝ ውድብ ሻንጋይ ንምጽገባር አብ መጽናዕቲ አለና፡” ብምባል ገለጹ። ሚኒስትሪ ጉዳያት ወጻኢ ቻይና ብወገኑ፡ ናብ ውድብ ሻንጋይ ንምጽገባር ብቱርኪ ዚቐርብ ጠለብ፡ ቻይና አብ ግምት ከተእትርዎ ድልውቲ ምዃና ሓቢሩ። [62]

4. ምቕልቃል ቱርኪ አብ አፍሪቃ

ታሪኻዊ ዝምድና አፍሪቃን ቱርክን ካብ እዋን ዑስማናዊ ኢምቦራጦርያዊ ጀሚሩ። እንተኾነ አብ ማእከላይ፡ ምዕራብን ደቡብን አፍሪቃ ከይበጽሑ፡ አብ ሰሜንን ምብራቕን ተደራቱዮ ዝነበረ። አብ ጊዜ አታቱርክ ብርኡይ አንቁልቀሎ። አብ እዋን ስርዓት አርዶጋን ዝምድና ቱርክን አፍሪቃን ብፍላይ ድማ አንካራ ዓመተ 2005 “ዓመት አፍሪቃዊ” ምስ በለት ዓቢ ዕቤት የርኢ አሎ። ብ19 ነሐሴ 2008 ቱርክን አፍሪቃን አብ ሓሙሽተ መትከላት ብሰላም ብሓባር ምንባር (ሓድሕዳዊ ምክብባር፡ ንሉ-አላውነትን ሓድነት መሬት፡ ዝኾነ ይኹን ተጻብኦ ዘይምክያድ፡ አብ ውሽጣዊ ጉዳይ ካልኣት ዘይምእታው፡ ንሓባራዊ ረብሓ ምትሕግጋዝን ማዕርነትን ብሰላም ብሓባር ምንባር) ዝተመርኩሰ “ስምምዕ ምድግጋፍን ሽርክነትን ንሓባራዊ መጻኢ” ኹቲመን። እቲ ምትሕግጋዝ አብ ንግዲ፡ ሕርሻ፡ ጸዓት፡ መንግሥታዊ፡ መራኽቢታት፡ ወፍሪ፡ ጥዕና፡ ጸጥታን አከባብን ዘተኩረዮ። [63]

ዝኾነ ኹይኑ ህሉዊ ፖሊሲ ቱርኪ አብ ትሕተ ሰሃራ አፍሪቃ፡ ዝተፈላለዩ ስትራቴጂያዊ፡ ፖለቲካውን ቍጠባውን ዕላማታት ንምርግጋጽ ዝዓለመዮ። ገለ ካብኡ ንምጥቃስ፡ -

- 1-አብ ኩሉ አህጉራዊ መጋበኣታት ብሕልፊ ድማ አብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት፡ ካብ 54 ሃገራት አፍሪቃ ድምጺ ምርካብ፡
- 2-ነቲ አብ ክፍለ ዓለም አፍሪቃ ዚርከብ ዩራንየም፡ ነዳድን ወርቅን ወዘተ. . . ባህርያዊ ጸጋታት ምምዝማዝ፡

3-ንዝተፈላለዩ ፍርያት ቱርኪ ናብ'ቲ 2.1 ቢልዮን ህዝቢ ዘሎዎ ዕዳጋታት ኣፍሪቃ ምልክቲ፡

4-ቊጠባዊ ትካላት ቱርኪ ንማዕጾ ክፍለ ዓለም ኣፍሪቃ ምኹሕኳሕ፡

ነዚ ፖለቲካውን ቊጠባውን ዕላማታት'ዚ ንምርግጋጽ ድማ፦

ሀ. ኣንካራ ብ2003 “ስትራቴጅያዊ ምድልዳል ቊጠባውን ንግዳውን ዝምድናታት ምስ ኣፍሪቃ” ዚብል መትከል ኣጽደቐት።

ለ. ን2005 “ዓመት ኣፍሪቃ” ብምባል፡ ኣብ'ቲ ዓመት'ቲ ኣብ ሕብረት ኣፍሪቃ ተዓዛቢት ኮነት። ከምኡ'ውን ዲፕሎማሲኛታት ልኡኻታ ኣብ ኣዲስ ኣበባ፡ ኣቡጃ፡ ዳር ኤሰላም፡ ሉሳካን ሊብረቪልን፡ ኣብ ውድብ ኢጋድ፡ ቊጠባዊ ማሕበር ሃገራት ምዕራብ ኣፍሪቃ፡ ማሕበር ምብራቕ ኣፍሪቃ፡ ሓባራዊ ዕዳጋ ሃገራት ምብራቕን ደቡብን ኣፍሪቃን ቊጠባዊ ማሕበር ሃገራት ማእከላይ ኣፍሪቃን ተዓዘብቲ ኮይኖም።

ሐ. ብ2008 ቀዳማይ ጉባኣ መራሕቲ ምትሕግጋዝ ቱርክን ኣፍሪቃን፡ ብ2014 ድማ ኻልኣይ ጉባኣ መራሕቲ ወደቡት።

መ. ኣንካራ ምስ 38 ሃገራት ኣፍሪቃ ቊጠባውን ንግዳውን ምትሕግጋዝ ስምምዓት ከተመት።

1-ቱርኪ ኣብ የካቲት 2008 ኣባል ባንክ ልምዓት ኣፍሪቃ ኮነት።

በዚ መሰረት ከኣ፦

ሀ. እቲ ብ2003 ሸውዓተ ዝነበረ ኢምባሲታት ቱርኪ፡ ናብ 39 ክብ በለ።

ለ. መገዲ ኣየር ቱርኪ ኣብ 48 ከተማታት 31 ሃገራት ኣፍሪቃ በረራታት ኣሎዎ።

ሐ. መጠን ንግዳዊ ምልውዋጥ ብ2015 ካብ'ቲ ብ2008 ዝነበሮ፡ ብ16 ሚሊታዊት ክብ ብምባል 20 ቢልዮን ዶላር በጺሑ። ካብ'ቲ ብ2003 ዝነበሮ ድማ ብ260 ሚሊታዊት ክብ ኢሉ። [64]

መ. ቱርኪ መጻኢ ስትራቴጅያዊ ረብሓኣ ኣብ ግብሪ ንምውግል፡ ኣብ ፖለቲካ፡ ቊጠባን ባህልን ስልጠናታት ብምሃብ ኣፍሪቃውያን ካድራት ኣብ ምስልጣን ትርክብ። ስለ'ዚ ኣብ ቱርኪ ናይ ማህደረ ትምህርቲ ዕድል ረኽቦም ትምህርቶም ዚቕጽሉ ኣፍሪቃውያን ተመሃሮ 3500 ምብጽሖም ዘገርም ኣይኮነን። ብዝሓም'ውን እናዛየደ ይኸይድ ኣሎ።

4-1-ቱርክን ቀርኒ አፍሪቃን

አርዶጋናዊ መንግስቲ ቱርኪ ካብዚ አቐዲሙ ዝተገልጸ ናይ ወጻኢ ፖሊሲኡ ተበጊሱ፡ ካብ ጀኦስትራትጅያዊ፡ ፖለቲካዊ፡ ቍጠባውን ወተሃደራውን ረብሓታት ነቐሉ፡ ኣብ ሃገራትን ዞባታትን አፍሪቃ ፍሉይ ተገዳስነት ኣሕዲሩዮ ዘሎ።

4.1.1 ቱርክን ሱዳንን

ሀ. መሰረት ዝምድና ቱርክን ሱዳንን ካብ እዋን ዑስማናዊ ኢምቦራጦርያ 14 ክፍለ ዘመን ዝጀመረ ኾይኑ፡ ንኣርባዕተን ፈረቓን ክፍላተ ዘመን ዝቐጸለዮ።

ለ. ቱርካዊ ጸሓፊ፡ መሓመድ ሓሰን ኣልገዱ ኦግሎ ኣብ ዝጸሓፎ “ተገዳስነት ቱርኪ ኣብ ሱዳን፡ ካብ ሓባራዊ ታሪኽ ክልቲኡ ህዝብታት ጥራሕ ዚብገስ ኣይኮነን። እቲ ዚፈላሊ ቋንቋ ጥራይዮ፡ ኣብ መንጎ ክልተ ኣሕዋት ህዝብታትን ሃገራትን ድልዱል ዝምድና ንምምስራት ፍልልይ ቋንቋ ዕንቅፋት ኣይኮነን። ” ብምባል ገለጹ። [65]

ሐ. ሱዳን ብ1956 ናጽነታ ምስ ረኸበት፡ ቱርኪ ካብተን ኣብ ኻርቱም ኢምባሲታተን ዝኸፈታ ቀዳሞት ሓሙሽተ ሃገራትዮ። [66]

መ. ኣብ መንጎ ስርዓት “ሃገራዊ ድሕነትን” “ሰልፌ ልምዓትን ፍትሕን” ናይ ሓባር ኣስላማዊ ኣረኣእያ “ኣኽዋንያን” (Brothers) ባይታ ኣሎ። ከም ዚፍለጥ ሰልፌ ልምዓትን ፍትሕን ቱርኪ፡ ሃገራዊ ጉባኣ ሱዳንን ብ22 ግንቦት 2017 ኣብ ስታንቡልዮን ዝተመስረታ። ድሕርቲ ኣብ መንጎ ሰልፌ ልምዓትን ፍትሕን፡ ሃገራዊ ጉባኣን ዝተኻየደ፡ “ላዕለዎይ ኮሚቴ ንስትራትጅያዊ ዘተ” ኣቦ መንበር ሰልፌ ልምዓትን ፍትሕን፡ ፈትሕ ቱና ኣብ ዝሃቦ መግለጺ፡ “ሃገሩ ምስ ሱዳን ድልዱል ዝምድና ኪህልዎ ከም እትደሊ ብምምልካት፡ ቱርኪ ንሱዳን ኣብ ዝተፈላለዩ ኣህጉራዊ መጋበኣያታት ዘይተቐጠበ ሓገዝ ከም እትገብር ሓቢሩ። ምክትል ኣቦ መንበር ሰልፌ ሃገራዊ ጉባኣ ነበር፡ ኢብራሂም ማሕሙድ ብወገኑ፡ እቲ ስምምዕ ንዝምድና ክልቲኣን ሃገራትን ሰልፍታትን ናብ ምትሕግጋዝን ምልውዋጥ ረብሓታትን ብቐጥቶ ቅኑዕ መኣዝን ከም ዘትሕዝ ብምሕባር፡ ንትግባረ መምርሒታት መራሕቲ ክልቲኣን ሃገራት ኣብ ዝተፈላለዩ ቐጠባዊ ፕሮጀክታት ንምክትታል ክልቲኣን ሰልፍታት ከም ዝሰተማምዓሉ ኣረጋገጹ። [67]

ረ. ሱዳን “ነዳዲ ዘይቲ፡ ጋዝ፡ ፍርያት ሕርሻን እንስሳን ካልእ ባህርያዊ ሃብትን ስለ እትውንን፡ ቱርኪ ቈላሕታ እትገብረላ ሃገርያ። ናይ መጻረዱን ዝተፈላለዩ

ፋብሪካታትን ንምህናጽ ድማ መሰረት አንበረት። ኩባንያታት ቱርኪ አብ ናይ ሓባራዊ ፕሮጀክታት ኮነ ንበይነን ወፍሪ ከካይዳ ይኸእላ እየን። [68] ክልቲአን ሃገራት ነቲ አብ ዝተፈላለዩ መዳያት ዕደና፡ ሕርሻ፡ ሃብቲ እንስሳ፡ ኢንዱስትሪ፡ ጥዕና፡ ጸዓት፡ ትሕተ ችርጺ፡ ስነ ፍልጠትን ትምህርትን ንምብጻሕ ስምምዓት እትመርሕ ኮሚቲ ሚኒስትራት አቕሙሙን። በዚ ድማ አብ 400 ኩባንያታት ቱርኪ ዚሰርሑ አስታት ሓሙሽተ ሺሕ ቱርካውያን አብ ሱዳን አለው።

ሰ. መንግስቲ ቱርክን ሱዳንን አብ መጋቢት 2013 ወተሃደራዊ ምትሕግጋዝ ኸቲሞም። እቲ ስምምዕ አብ መዳያት ስልጠና፡ ተክኖሎጂያውን ስነ ፍልጠታውን ምትሕግጋዝ፡ ምምዕባል ወተሃደራዊ ኢንዱስትሪታት ሱዳን ዘተኩረ ነይሩ። [69] ብመሰረትዚ ስምምዕዚ ብ20 ሰነ 2014 ሓይሊ ባሕሪ ቱርኪ “ባርባሮስ” ዝተባህለት ዓባይ መርከብ ኩናት ብኸልኦት አርባዕተ ተመሳሰልቲ መራኽብ ተሰንያ አብ ወደብ ፖርት ሱዳን አተወት። ምስ ሓይሊ ባሕሪ ሱዳን ናይ ሓባር ወተሃደራዊ ልምምድ አካይደን። [70] አብ መጀመርታ ግንቦት 2017 ሚኒስትር ምክልኻል ሱዳን፡ ዓወድ ብንያፍ ምስ ቱርካዊ መዘናኡ፡ ፍክሪ አሼኽ ብ9 ግንቦት 2017 ብርክት ዝበሉ ንወተሃደራዊ ምትሕግጋዝ ዚምልከቱ ስምምዓት ከቲሞም። [71]

ሸ. አምባሳደር ቱርኪ አብ ሱዳን፡ ከማል አዲን ብ2018 ወፍሪ ቱርኪ አብ ሱዳን አስታት ሰለስተ ቢልዮን ዶላር ኪበጽሕ ትጽቢት ከም ዘሎ፡ [72] ንግዳዊ ምልውዋጥ ድማ 450 ሚልዮን ዶላር በጺሑ ከም ዘሎ ሓቢሩ።

ቀ. ፕረዚደንት ቱርኪ፡ ረጅብ ጠይብ አርዶጋን ሱዳን ብ1956 ናጸ ካብ እትወጽእ ንመጀመርታ ጊዜ ብ24 ታሕሳስ 2017 ቀዳማይ ዑደቱ አካይዱ። ምስ ፕረዚደንት አርዶጋን አብ መዳያት ፖለቲካ፡ ጸጥታ፡ ምክልኻልን ቍጠባን ዚነጥፉ 200 ሰባት ተጓዲዞም ነይሮም። ክልቲአን ሃገራት 12 ስምምዓት ተፈራሪመን። ፕረዚደንት ቱርኪ “ምስ ሱዳን መጠን ንግድና 500 ሚልዮን ዶላር ዘሎ፡ ናብ 10 ቢልዮን ዶላር ክብ ከነብሎ የድሊ።” ኪብል ገሊጹ። [73] ፕረዚደንት አርዶጋን ንፖሊሲ ወተሃደራዊ ህላወ አንካራ አብ ቀይሕ ባሕሪ አመልኪቱ አብ ዝሃቦ መብርሂ ድማ፡ ሱዳን ነታ አብ ቀይሕ ባሕሪ እትርከብ ደሴት ስዋኪን ንሃገሩ ከም ዘፍቀደት፡ ንዝተወሰነ ጊዜ ድማ ክትሃንጸን ከተመሓድራን ምጻና ሓቢሩ። ኪገልጸ ዘይደሊ ጉዳያ ከም ዘሎ ድማ አሚቱ። [74] እንተኾነ ሚኒስትር ጉዳያት ወጻኢ ቱርኪ፡ ትሻውሽ ኣግሎ ምስ ሱዳናዊ መዘናኡ፡ ኢብራሂም ገንዱር አብ ዝገበሮ ጋዜጣዊ ዋዕላ፡ ብዘይምውልዋል

“ብዛዕባ ጸጥታ ቐይሕ ባሕሪ ስምምዓት ከቲምና አለና።” ብምባል ነቲ ጉዳይ አቃሊዕዎ። [75]

በ. ምክትል አቦ መንበር ሚኒስትራት ቱርኪ፡ ሃካን ጃዊሽ አግሎ፡ ብ22 የካቲት 2018 ኣብ ሱዳን ኣብ ዝገበሮ ዑደት፡ “ሱዳንን ቱርኪንን ሓደ ኣካል’የን” ኪብል ገሊጹ። እዚ ብዙሕ ትርጉም ዚወሃቦ’ዩ ነይሩ። [76]

በዚ መሰረት ኣንካራ ንሱዳን ኣብ መላእ ክፍለ ዓለም ኣፍሪቃ ብሓፈሻ፡ ብፍላይ ድማ ኣብ ክሊ ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃ፡ ኣብ እትኸተሎ ፖሊሲ ከም ኣገዳሲት መደበራ’ያ ክትርእያ ጸኒሓ። እንተኾነ ብዑመር ኣል በሽር ዚምራሕ ዝነበረ፡ መንግስቲ ኣስላማዊ ሕውነት፡ ብ11 ሚያዝያ 2019 ምስ ተኣልየን ሓድሽ መንግስቲ ምስ ቆመን፡ ፖለቲካዊ ኹነታት እታ ሃገር ተቐይሩ። ህልው ኩነታት ከም ዚእምቶ ሱዳን ኣብ ቀይሕ ባሕሪ ደጀን ቱርኪ ኣይክትከውንን’ያ፡ ካርቱም ንኣንካራ ኣብ ትሕተ ሰሃራ ኣፍሪቃ ንምእታው ባብ ብምጻን ኣይከተገልግልን’ያ። እዚ ኹነት’ዚ መንግስቲ ፕረዚደንት ረጀብ ጠይብ ኣርዶጋን፡ ባይቶ ቱርኪ ብ2 ጥሪ 2020 ቱርኪ ደገፍ ከም ዚህብ ብምግባር፡ ኣብ ቅልውላው ሊብያ ጣልቃ ምእታው ሓደ ምክንያት ኪኸውን ይክእል።

4.1.2 ቱርኪን ጂቡትን

ሀ. ፖለቲከኛታት ቱርኪን ጂቡትን ታሪኻዊ ድሕረ ባይታ ዝምድና ክልቲኣን ሃገራት ካብ እዋን ዑስማናውያን ከም ዝጀመረ ዚገልጹ’ኳ እንተኾኑ፡ ናይ ብሓቅን ግብራውን ዝምድና ክልቲኣን ሃገራት ምስ ምክፋት ኤምባሲ ቱርኪ ኣብ ጂቡቲ፡ ብ2012ን ምስ ምክፋት ኢምባሲ ጂቡቲ ኣብ ኣንካራ ብ2013ን ዝጀመረ ኣዝዩ ሓድሽ ዝምድና’ዩ።

ለ. ፕረዚደንት ጂቡቲ እስማኢል ዑመር ገለ፡ ብ2009 ኣብ ቱርኪ ዑደት ኣካይዱ። እንተኾነ ኣብ መንጎ ክልቲኣን ሃገራት ዝተኸተመ ዝተፈላለዩ ስምምዓት፡ ፕረዚደንት ቱርኪ ረጀብ ጠይብ ኣርዶጋን ብ2015 ኣብ ጂቡቲ ቀዳማይ ዑደት ምስ ኣካየደ’ዩ ተፈጺሙ። እቲ ስምምዓት ንወተሃደራዊ፡ ጸጥታዊ፡ ቊጠባዊ፡ ጥዕናውን ዜናውን መዳያት ዘጠቓለለ ነይሩ።

ሐ. ቱርኪ ናብ ዕዳጋታት ኣፍሪቃ ከም መሰጋገሪ ድልድል ኮይኑ ዘገልግል ናጻ ኢንዱስትሪያዊ ዞባ ንምቕም፡ ካብ ጂቡቲ 500 ሄክታር መሬት ረኸበት። ነዚ ኣመልኪቱ ፕረዚደንት እስማኢል ዑመር ገለ፡ ንቱርካዊ መዘናኡ ኣብ ዝሃቦ ቃል፡ “ጂቡቲ ኣፍ ደገ ቱርኪ ናብ ኣፍሪቃ ክትከውን’ያ።” ኢሉ። [77] ሚኒስትር ቊጠባ ጂቡቲ፡ ኤልያስ ሙሳ ድዋሎ ኣብ ሚያዝያ 2016 ኣብ ዝሃቦ መግለጺ

ብወገኑ፡ “ናጻ ንግዳዊ ዞባ ቱርኪ ድሕሪ ምኽፋቱ፡ ምስ ቱርኪ ዚግበር ንግዳዊ ምልውዋጥ ካብ 70 ሚልዮን ዶላር ናብ 200 ሚልዮን ዶላር ክብ ንምባል ክንጽዕር ኢና።” ብምባል ገሊጹ። [78] ከም ዚፍለጥ ቱርኪ ኣብ ጂቡቲ ክሳብ 2012 ክልተ ኩባንያታት ጥራሕኻን ዝነበራሉ። ብ2015 ድማ 45 ኮይነን።
መ. ልዕሊ ዝኾነ ይኹን ግን ኣብ ጂቡቲ ንኦሮሞ ጋራ ቱርኪ ዘገድሳ፡ ኣብዚ ኣብ ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃ፡ ቀይሕ ባሕርን መጽብቦ ባብ ኤል መንደብን ኣገዳሲ ስትራቴጂያዊ ዝኾነ ቦታ ህላወኣ ንምርግጋጽ እዩ።

4.1.3 ቱርኪን ኢትዮጵያን

ታሪኻዊ ምትእስሳር ክልቲኣን ሃገራት ካብ እዋን ዑስማናዊ ኢምቦራጦርያ ዝጀመረዩ። ብ1912 ኣብ ሃረር ቆንስላዊ ቤት ጽሕፈት ቱርኪ ተኸፊቱ። ብ1926 ድማ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ኢምባሲ ቱርኪ ጀመሩ። ኢምባሲ ኢትዮጵያ ኣብ ኣንካራ ብ1933 እዩ ዝተኸፍተ። እንተኾነ ኣብ እዋን ወተሃደራዊ ስርዓት “ደርግ” ኢምባሲ ኢትዮጵያ ኣብ ቱርኪ ተጻጽዩ። ብ2006 ድማ ከም ብሓድሽ ተኸፊቱ።

ሀ. መንግስቲ ኦርዶጋን ብመሰረት ኣብ ኣፍሪቃን ዓለምን ዚኸተሎ ፖሊሲ፡ ደገፍ ሃገራት ኣፍሪቃ ኣብ ኣህጉራዊ መጋበኣያታት ንምክሳብ ብሓደ ወገን፡ ብኻልእ ሸነኽ ድማ ኣብ ኩለን ሃገራት ኣፍሪቃ ንምዝርጋሕ ብዘሎዎ ዕላማ፡ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ኣብ ቤት ጽሕፈት ሕብረት ኣፍሪቃ ኣድማዒ ህላወ ንኺህልዎዩ ዚጽዕር።

ለ. ቱርኪ፡ ኢትዮጵያ ኣብ ሕብረት ኣፍሪቃን ዞባዊ ውድብ “ኢጋድን” ጸላዊ ተራ ከም ዘሎዎ ይገልጹ።

ሐ. ከም ፖሊሲ ምምሕዳር ኣመሪካ፡ ቱርኪ ንኢትዮጵያ ኣብ ምብራቕ ኣፍሪቃ ከም ዞባዊት ሓይሊ ስለ እትርእያ፡ ልዑል ሚዛን ይገባዕ።

መ. ኢትዮጵያ ቕድሚያ ዓሰርተታት ዓመታት ጀመራ፡ ብዝሒ ህዝባ እናዛደደ ይኸይድ ብምህላወ፡ ሰብ ስልጣን ኣንካራ 105 ሚልዮን ህዝቢ ከም ኣገዳሲ ቕጥጠባዊ ዕዳጋዮም ዚርእይዎ።

ረ. ኣንካራ ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዝተፈላለዩ ቕጥጠባዊ ጽላታት ኢትዮጵያ፡ ኣብ ልዕሊ ቐርኒ ይኹን ትሕተ ቐርኒ ብዝነጥፉ 350 ኩባንያታት ቱርኪ ናይ 3.2 ቢልዮን ዶላር ወፍሪ ኣሎዎ።

ሰ. ኢትዮጵያን ቱርኪንን ብ2006ን 2013ን እዚ ዚስዕብ ዕላማታት ዘሎዎ ክልተ ወተሃደራዊ ስምምዓት ኸቲመን።

-ንወተሃደራዊ ዓቕሚ ኢትዮጵያ አብ ዘመናዊ ምክልኻልን ሎጂስቲክስን ብአህጉራዊ ደረጃ ክብ ምባል፡

- ንወተሃደራዊ ኢንዱስትሪ ኢትዮጵያ ንምምዕባል ምትሕግጋዝ፡
- አብ ኢትዮጵያ ዝተሰርሐ ኣጽዋር ናብ ካልኣት ሃገራት ምሻጥ፡ [79]

4.1.4 ቱርክን ኤርትራን

ታሪኻዊ ዝምድና ኤርትራ ምስ ቱርኪ ካብ 16 ክፍለ ዘመን ጀሚሩ ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ ክሳብ መጨረሻታ 19 ክፍለ ዘመን ዝቐጸለ ነዊሕን ጥንታውንኳ እንተኾነ፡ ርኡይ ምዕባል ኣየርኣየን። አብ ቱርኪ፡ አብ እዋን ሓርነታዊ ቃልሲ፡ 1961-1991 ዝተወራረሱ ስርዓታት ንፍትሓዊ መሰል ርእሰ ውሳኔ ህዝቢ ኤርትራ ኣይደገፉን። ክልቲኣን ሃገራት አብ ሓምለ 1993፡ ድሕሪ ክልተ ወርሒ ናጽነት ኤርትራ፡ ዲፕሎማሲያዊ ዝምድና መስሪተን። ቱርኪ ብ2014 አብ ኣስመራ ኢምባሲ ክትከፍት እንከላ፡ ኩባንያ መገዲ ኣየር ቱርኪ ናብ ኣስመራ በረራ ጀሚራ። አብ መንጎ ኣስመራን ኣንካራን ዚካየድ ንግዳዊ ምልውዋጥ ብ2015፡ 8.15 ሚልዮን ዶላር በጸሑ።

4.1.5 ቱርክን ሶማሊያን

ሀ. ዝምድና ቱርክን ሶማሊያን ካብ ታሸዓይ ክፍለ ዘመን ዝጀመረኳ እንተኾነ፡ ድሕሪ 1960 ናጽነት ሶማሊያ ርኡይ ምዕባል ኣየምጸአን። ሶማሊያ ብ1991 አብ ታኼላ ኹናት ሓድሕድ ምስ ተሸመት፡ መንግስቲ ቱርኪ ንጉዳይ ሶማሊያ ብመገዲ አብ ኬንያ ዚርከብ ኤምባሲኡ ንምክትታል፡ ነቲ አብ ሶማሊያ ዝጸንሐ ኢምባሲኡ ዓጽይዎ። ብ2011 ድማ ከም ብሓድሽ አብ መቐድሾ ኢምባሲ ከፊቱ።

ለ. ረጀብ ጠይብ ኣርዶጋን አብ ሶማሊያ ሰለስተ ሳዕ ዑደት ኣካይዱ። ብ2011 ኣቦ መንበር ሚኒስትራት እንከሎን፡ ከምኡ ድማ ብ2015ን 2016ን ፕረዚደንት ሃገር ምስ ኮነን ነይሩ። አብ ሶማሊያ ዘካየዱ ዑደት፡ ቱርኪ ንሶማሊያ ብዚምልከት ልዑል ተገዳስነት ከም ዘሎዋ ዘርኢዮ። ክፍለ ዓለም ኣፍሪቃ ብሓፈሻ፡ ብፍላይ ድማ ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃ፡ አብ ዲፕሎማሲያዊ ፖሊሲ ቱርኪ ኣቐልቦ ከም ዝወሃቦ ዘመልክትዮ።

ሐ. ሰብ ስልጣን ቱርኪ አብ ሶማሊያ ዚኸተልዎ ፖሊሲ አብ ግብሪ ንምውዓል፡ አብ ምርዳዳንእን አብ ጸቕጥን ዝተመስረተ ሚላታት የዘውትሩ። ቱርኪ ንሳ

እትደልዮ ጸጥታ፡ ርግኣትን ንኺህሉ፡ ክልተ ዋዕላታትን ከምኡውን ንሽርክነት ዚምልከት ኣኼባ ኣኣንገደት።

ቀዳማይ ጉባኣ ኢስታንቡል ብዛዕባ ሶማልያ 2010

ኣብዚ ካብ 21 ክሳብ 23 ግንቦት 2010 ዝተኻየደ ጉባኣ፡ ኣህጉራውያንን ክፍለ ዓለማውያንን ውድባትን ብጉዳይ ሶማልያ ዚግደሳ ብርክት ዝበላ ሃገራትን ተሳቲፊን። ጉባኣኛታት ነዚ ዚስዕብ ኣረጋጊጸም።

ሀ. ሉኣላውነት፡ ናጽነትን ሓድነትን መሬት ሶማልያ ኪኸበር፡

ለ. ኣብ ውሽጣዊ ጉዳይ ሶማልያ ምትእትታው ወጻኢ ምኹናን፡ እንተኾነ ኣብ ሶማልያ፡ ስርዓት ፕረዚደንት ስያድ ባረ ብ1991 ካብ ዝወደቐሉ እዋን ጀመሩ፡ ብኢትዮጵያ ሓያሎይ ወተሃደራዊ ምትእትታው ተኻይዱዮ። ኣብ እዋን መለስ ዜናዊ ኣብ ታሕሳስ 2006 መንግስቲ ኢትዮጵያ ንሶማልያ ወሪሩ።

ሐ. ጎነጽን ጥሩፍነትን ምንጻግ፡ ንሶማላውያን ፖለቲካዊ ዕርቂ ንኺገብሩ ምዝኸኻር፡

መ. ዳግመ ህንጻት ሞያዊ ሓይሊ ጸጥታ ምድልዳል፡

ረ. ብተሳትፎ ኹሎም ሓይልታት ሶማልያ ኣብ ዳግመ ምህናጽ ኹለን ትካላት መንግስትን፡ ንትግባረ ልምዓታዊ ፕሮጀክታት ምብጋስ፡

ሰ. ብሱታፌ ኹለን ሓይልታት ሶማልያ ፈደራዊ ቕዋም እታ ሃገር ምንዳፍ፡

[80]

ካልኣይ ጉባኣ ኢስታንቡል ብዛዕባ ሶማልያ 2012

እዚ ጉባኣ'ዚ “መጻኢ ሶማልያ ምድላው” ኣብ ትሕቲ ዚብል ጭርሖ ካብ 31 ግንቦት ክሳብ 1ሰነ 2012 ተኻይዱ። ኣብቲ ጉባኣ 57 ሃገራትን፡ 11 ዞባውያንን ኣህጉራውያንን ውድባትን ተሳቲፊናኦ። ጉባኣ ካብ ዘሕለፎም ቀንዲ ውሳኔታት፦

ሀ. ንሽግር ሶማልያ ፖለቲካዊ ፍታሕ ምርካብ፡ እዚ ኸኣ ቀዳማይ ሓላፍነት ሶማላውያን ከም ዝኾነ፡

ለ. ዕድመ መሰጋገሪ መንግስቲ ሶማልያ ኣብ ወርሒ ነሓስ 2012 ከም ዘብቐዕ፡

ሐ. ሶማላውያን ወገንቲ ቕዋም ምእንቲ ኪኾኑ፡ ሰፊሕ ህዝባዊ ክትዕ ንኺካየድ፡ እቲ ቕዋም ብህዝባዊ ረፈረንደም ንኺጸድቕ፡

መ. ጉባኣኛታት መሰጋገሪ መድረኽ ብቕኑዕ መስርሕ ንኺይውዳእ ዚዕንቅፉ ናይ ውሽጢ ይኹኑ ናይ ደገ ሓይልታት ከም ዘዩፍቅዱ ከም ዘረጋግጹ፡

ረ. ጉባኣኛታት ኣብ መንጎ መሰጋገሪ መንግስቲ ሶማልያን መንግስቲ ሶማሊ ላንድን ዘተ ኪካየድ ኣገዳሲ ምጻኑ ከም ዘረጋገጹ፡ [81]

ኣኼባ ኣንካራ 2013 ኣብ መንጎ መንግስቲ ሶማልያን ሶማሊ ላንድን

ቱርኪ ኣብ መንጎ ፊደራዊ መንግስቲ ሶማልያን መንግስቲ ሶማሊ ላንድን ዘተ ንምክያድ ብ13 ሚያዝያ 2013 ርክብ ወደበት። ኣብ መወዳእታቲ ርክብ እዚ ዚስዕብ ትሕዝቶ ዝነበሮ ሓባራዊ መግለጺ ወጺኡ።

ሀ. ክልቲኦም ወገናት ኣብ መንጎኦም ዘተ ንኪቐጽል ድሌቶም ከም ዝኾነ፡

ለ. ኣገዳሲ ኣብ ዝኾነሉ ድማ ኣህጉራዊ ማሕበረ ሰብ ንክልቲኦም ወገናት ኣብ መስርሕ ዘተ ኪሕግዝ፡

ሐ. ኣህጉራዊ ማሕበረ ሰብ ንሶማሊ ላንድ ሓገዝ ከበርክትን ኣድላዪ ምትሕብባር ንኪገብርን ከም ዝተሰማምዑ፡

መ. ክልቲኦም ወገናት ግብረ ሽበራ ብኣድማዕነት ንምምካት ኣብ ጸጥታን

ምልውዋጥ ስለያዊ ሓበሬታን ንኪተሓጋዝኩ ከም ዝተሰማምዑ፡

ረ. ናይ ወጻኢ ቋንቋ ምጥቃምን ኣብ መንጎ ክልቲኦም ወገናት ዘተ ንምክያድ ዝኾነ ይኹን ዚዕንቅፍ ጉዳይን ዘይምፍቓድ፡ [82]

ዋዕላ ኢስታንቡል 2016 ሽርክነት ምስ ሶማልያ

እዚ ዋዕላዚ 46 ሃገራትን 11 ኣህጉራውያን ውድባትን ኣብ ዝተሳተፉሉ፡ ካብ 23 ክሳብ 24 የካቲት 2016 እዩ ተኻይዱ። ተሳተፍቲ ዋዕላ፡ እዚ ዚስዕብ ቀንዲ ትሕዝቶ ዝነበሮ ውሳኔታት ኣሕሊፎም።

ሀ. ብመሰረት ቅዋም፡ 2016 ንመንግስትን ፓርላማን ሶማልያ ዕድመኡ ዘብቅዓሉ ብምጻኑ፡ ከም ወሳኒ ግዜ ከም ዚቕጽር፡

ለ. ኩነታት ሶማልያ ብመሰረት ሓደ ሰብን ሓደ ድምጽን ምርጫታት ምክያድ ዘፍቅድ ከም ዘይኮነ፡

ሐ. ብመገዲ ኮሚሽን ሃገራዊ ምርጫ ብ2020 ኣጠቓላሊ ምርጫ ኪውደብ፡

መ. ልዕልና ሕገ ዘይፍለ ኣካል መስርሕ ምርግጋጽ ጸጥታን ቅሳነትን ከም ዝኾነ፡

ረ. ጥሩፍነትን ጉነጽን ብወተሃደራዊ ስርሒታት ጥራይ ምቕጽጻር ስለ ዘይክኣል፡ ናይ ግዲ ንኹሉ ምንጭን ሱርን ጥሩፍነት ምልጋስ ከም ዘድሊ፡ [83]

ምቕልቃል ቱርኪ ኣብ ኩሉ መንግስታዊ ትካላት ሶማልያ

ሰበ ስልጣን ቱርኪ ኣብ ኩሉ ትካላት መንግስቲ ህላወኣም ንምውሓስን ኣብ'ዛ ንክፍላተ ዓለም እስያን ኤውሮጳን መራኸቢት ቀለቤት ዝኾነት ሶማልያ ጽልዋኣም ንምስፋሕን ልሰሉስን ተሪርን ሓይሊ'ዮም ዚጥቀሙ። ካብ'ዚ ቐጺሉ ጭቡጣት ኣብነታት ኪቐርቡ'ዮም።

ሀ. ረጀብ ጠይብ ኦርዶጋን፡ ቀዳማይ ሚኒስትር ነበር፡ ብ19 ነሐሴ 2011፡ ሚኒስትር ጉዳያት ወጻኢ ኣሕመድ ዳውድ ኣግሎን ካልኣት ሚኒስትራትን ኣኸቲሉ ናብ መቐድሾ በጺሑ። ኩነታት ናይቶም ኣብ መዓስከራት ብሓለገጊ ጥሜት ዚሰቐዩ ሶማላውያን'ውን ተግዚቡ። መንግስቲ ቱርኪ ኣብ ሞቓዲሾ፡ ማእከላይ ሆስፒታልን ካልኣት ሽዱሽተ ተንቀሳቓሲ ሆስፒታላትን ንኺሃንጽ፡ ጽርግያ ማዕርፎ ነፈርቲ መቐድሾ ብቐጥራ ኪልብጥን ምጻኑ ድማ ተመባጺዑ።

[84] ኣብ'ቲ እዋን'ቲ ሚኒስትር ጉዳያት ወጻኢ ቱርኪ ዝነበረ ኣብ ዝሃበ መግለጺ፡ “ኣብ ሶማልያ ምምጻእና፡ ምስ ሶማላውያን ኣሕዋትናን ኣሓትናን ዘሎና ምድግጋፍ ንምግላጽ'ዩ፡ ምስኦም ክንሰርሕ ኢና፡ ንበይኖም ከቶ ኣይክንገድፎምን ኢና።” ብምባል ገለጹ። [85]

ለ. መንግስቲ ቱርኪ ካብ 2011 ጀሚሩ ምስ ፈደራዊ መንግስቲ መቐድሾን ፈደራዊ ዞባታት ሶማልያን ሶማሊላንድን ድልዱል ዝምድና መስሪቱ'ዩ።

ሐ. ንሰብኣዊ ሓገዝ ብዚምልከት፡ ብሕታዊ ክፋል ቱርኪ ብ2011 ህዝቢ ሶማልያ ጥሜት ምስ ኣጋጠሞ፡ ምስ ህዝቢ ሶማልያ ምድግጋፍ ኣብ ትሕቲ ዚብል ወፍሪ፡ 365 ሚልዮን ዶላር ዚግመት ሰብኣዊ ሓገዝ ኣበርኪቱ።

መ. ሆስፒታላትን ኣብያተ ትምህርትን ሃኒጹ።

ረ. ብመገዲ ኣየር ቱርኪ ንመቐድሾ ምስ ዓለም ኣራኸቢቡ።

ሰ. ኣብ ዝተፈላለዩ ቊጠባዊ፡ ምምሕዳራዊ፡ ተክኒካዊ፡ ማሕበራውን ባህላውን ትካላት ሶማልያ ዚሰርሓን ኣብ ኩሉ መዳያት ብብቐዓት ዚሰርሑ ካድራት ዘሰልጥናን 27 መንግስታውያን ብሕታውያን ትካላት ቱርኪ ኣብ ሶማልያ ይርከባ። ቀንዲ ካብኣተን ኤጀንሲ ምውህሃድን ምትሕግጋዝን ቱርኪ “ኣልቲካ”፡ ሃይማኖታዊ ትካል ቱርኪ “ዲያኔት”፡ ከምኡ'ውን ማሕበር ቀይሕ ወርሒ ቱርኪ እዩን።

ሸ. መንግስቲ ቱርኪ ኣብ ዩኒቨርሲታቱ፡ ኮሌጃቱ፡ ማእከላት ትምህርቱን ምርምራቱን፡ መጻኢ ወለዶ ሶማልያ ንምስልጣን ይሰርሕ ኣሎ። ኣምባሳደር ቱርኪ ኣብ ሶማልያ፡ ካኒቶረም፡ ነዚ መዳይ'ዚ ኣመልኪቱ “15 ሽሕ ሶማላውያን

ተመሃሮ መሪጽና፡ ኣብ ቱርኪ ንኪመሃሩ ምሉእ ናይ ማህደረ ትምህርቲ ዕድል ሂብናዮም ኣለና።” ኪብል ገሊጹ። [86]

ቀ. ህዝቢ ሶማልያ ብምልኡ ኣማኒ ሃይማኖት ምስልምና ብምጻኑ፡ መንግስቲ ቱርኪ ብመገዲቶም ኣብ ማሕበራዊ ህይወት ሶማልያ ግደ ዘሎዎም መሻይኽ ኣቢሉ ጽልዋኡ ንምርግጋጽ ይሰርሕ ኣሎ። መንግስቲ ቱርኪ ነዚ ዕማምዚ ብመገዲ ሚኒስትሪ ኣስላማዊ ጉዳይ፡ ብፍላይ ድማ ብመገዲቲ ኣብ ኣስላማዊ ጉዳይ ተመራመርትን ኢማማትን ዝኾኑ 550 ዘሰልጥን ሃይማኖታዊ ትካል ኣብ ምትግባር ይርከብ። [87]

ቢ. ቱርኪ ብ2015 ኣብ 4 ትርብዒት ኪሎ ሜተር ዝስፍሓቱ ወተሃደራዊ መደበር ንምህናጽ እምነ መሰረት ኣንበረት። ወጻኢታቱ 50 ሚልዮን ዶላር ተገሚቱሎ። እዚ ቱርኪ ካብ ሃገራ ወጻኢ እትሰርሖ ዘላ ካልኣይ ዝዓበዩ ወተሃደራዊ መደበርዮ። ከምቲ ኣቐዲሙ ዝተሓበረ፡ ቀዳማይ ዝዓበዩ ወተሃደራዊ መደበር ቱርኪ፡ እቲ ብ2014 ኣብ ቐጠር ዝሃነጸቶዮ። እዚ ናይ ሶማልያ ወተሃደራዊ መደበር፡ ዝተፈላለዩ ዓይነት ኣጽዋር ዝዓጠቐ ሓይሊ ምድራ፡ ባሕርን ኣየርን ዘሎዎ ኪኸውንዮ። ከምኡውን ንሰራዊት፡ ትካላት ጸጥታን ሶማልያ ከሰልጥንዮ። መንግስቲ ቱርኪ ኣብ ወተሃደራዊ ትካላቱ፡ ወተሃደራውያን መራሕቲ ሶማልያ ኣብ ምስልጣን ይርከብ።

ዕላማታት ቱርኪ ኣብ ሶማልያ

ፖሊሲ ቱርኪ ኣብ ሶማልያ፡ ፖለቲካዊ፡ ቊጠባዊ፡ ጀኦስትራተጅያውን ወተሃደራውን ዕላማታት ንምርግጋጽ ዝዓለመዮ። ግሁድን ስዑርን ፖለቲካዊ ዕላማታት ቱርኪ እዚ ዚስዕብዮ።

ሀ. ተመኩሮ ሰልፊ ልምዓትን ፍትሕን ከም ጽቡቕ ኣብነት ምቕራብ፡

ለ. ኣብ ፖለቲካዊ ኹነታት ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃን ገማግም ቀይሕ ባሕርን ጽልዋ ምሕዳር፡

ሐ. ንኣስላማዊ ዓለም ንምምራሕ ካብ ዘሎዎ ስትራተጂ ተበጊሳ ድማ፡ ነተን ሽግር ህዝቢ ሶማልያ እናረኣያ ዘስቅጣ ሃገራት ኣስላም ምቕላዕ፡

ቊጠባዊ ዕላማታት

መንግስቲ ቱርኪ፡ ሶማልያ ባህርያዊ ጸጋታት እትውንን ሃገር ምጻና ይፈልጥዮ።

ሀ. ሶማልያ ዩራንዩም፣ ወርቁ፣ ሓጺን፣ ነሐሴ፣ ጋዝን ነዳዲ ዘይትን ዚርከባ ሃገርያ። ኩባንያታት ቱርኪ ብዘይተወዳዳሪ ንሜዳ ሶማልያ ብሒተን ይርከባ። ምስ ካልኣት ኣህጉራውያን ኩባንያታት ብምውድዳር ድማ ብቐዳምነት ይምረጹ።

ለ. ሶማልያ ንሕርሻ ምቹእ ዝኾነ 5.8 ሚልዮን ሄክታር መሬት ትውገን። 50 ሚልዮን ዝተፈላለዩ ዝዓይነቶም እንስሳታት፣ ዓመታዊ ብ8.1 ሚልዮን ቶን ዚግመት ልዑል መጠን ሃብቲ ዓሳ ይርከባ። [88] ቱርኪ ነዚ ጸጋዚ ንፋብሪካታታን ወፍርታታን ከም ምቹእ ባይታያ እትቈጽር።

ሐ. ኣብ ዕዳጋታት ሶማልያ ንዝተፈላለዩ ፍርያታ ዕዳጋ ከም ዚረክብ ንምግባር ትሰርሕ።

መ. ኣብ ርእሰቲ ኣብ ጂቡቲ ዘሎዎ ናጻ ንግዳዊ ዞባ፣ ንሶማልያ፣ ንፍርያታ ናብ ኩሉ ኩርናዓት ኣፍሪቃ ከም መተሓላለፊ ድልድል ንምግባር ትሕልን።

ጀኦስትራትጅያዊ ዕላማታት

ሀ. ኣብቲ ካብ እስያ ክሳብ ኤውሮጳ ዘብጽሕ ብህንዳዊ ውቕያኖስ፣ ወሽመጥ ዓደን፣ ባብ ኤል መንደብን ቀይሕ ባሕርን ዚሓልፍ ማያዊ መስመር፣ ን3005 ኪሎ ሜተር ዝንውሓቱ ማያዊ መስመር ሶማልያ ንምቁጽጻር ትህቅን።

ለ. ብኣፍ ደገ ሶማልያ ናብ ቀይሕ ባሕር ምቕልቃል፣ ነዚ ድማ ከም ባህርያዊ መቐጻልታ ናይቲ ኣብ ቍጠባዊ መዳይ ዝተደረተ ናይ ጂቡቲ ህላወኣ ትቈጽር።

ወተሃደራዊ ዕላማታት

ሀ. ኣብ ሶማልያ፣ ጂቡቲ፣ ቀርኒ ኣፍሪቃን ምልእቲ ኣፍሪቃን ረብሓታታ ንምሕላው፡

ለ. ፖለቲካዊ ኣጀንዳኣ ብልሰሉስ ኣይሊ ምርጋጽ፣ ምስ ዘጸግማ ድማ ብጐነጻዊ ኣይሊ ምትግባር፡

ሐ. ፖለቲካዊ፣ ቍጠባውን ጀኦስትራትጅያውን ረብሓታት ቱርኪ ንምሕላው፡

መ. ኣብዚ ኣገዳስን ተኣፋፍን ጀኦስትራትጅያዊ ዞባ፣ ወተሃደራዊ ህላወኣ ንምርግጋጽ . . . እዩ።